

ΦΘΙΩΤΙΔΑ

Λαμία

Η οχύρωση, η αγορά και τα νεκροταφεία (2000-2007)

Η σύγχρονη Λαμία είναι χτισμένη πάνω στην αρχαία ομώνυμη πόλη, η οποία οχυρώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και εξελίχθηκε πολεοδομικά κατά τον ύστερο 4ο-πρώιμο 3ο αι. π.Χ. Το αμυντικό σύστημα της Λαμίας, όπως και πολλών θεσσαλικών πόλεων, στηριζόταν στην οχυρωμένη ακρόπολη και στο τείχος της κάτω πόλης. Βάσει των ανασκαφών των τελευταίων ετών, όπως και των ορατών – στις αρχές του προηγούμενου αιώνα – τμημάτων, αποκαθίσταται με σχετική ακρίβεια η πορεία του. Το τείχος οικοδομήθηκε κατά το β΄ μισό του 4ου αι. π.Χ. και περιέκλειε την αρχαία πόλη με τα δημόσια κτήρια, την αγορά και τις ιδιωτικές κατοικίες, αφήνοντας έξω από την πορεία του τους χώρους των νεκροταφείων.

Είναι κατασκευασμένο κατά το ισόδομο ορθογώνιο σύστημα και αποτελείται από δύο παράλληλες σειρές λαξευμένων ορθογώνιων λιθοπλίνθων, οι οποίες σχημάτιζαν τις δύο κύριες όψεις του. Μεταξύ των δύο σειρών υπάρχει κενό που πληρώνεται από χώμα, λογάδες λίθους και λατύπη. Κατά διαστήματα έχουν τοποθετηθεί εγκάρσια ζεύγματα για τη σταθερότερη σύνδεση των δύο όψεων. Αξιόλογο τμήμα του τείχους (εικ. 1) αποκαλύφθηκε σε σωστική ανασκαφή οικοπέδου στην οδό Λεωνίδου 26 (ύστερα από αίτημα ανέγερσης νέας οικοδομής) και διατηρήθηκε ορατό και επισκέψιμο σε ειδικά διαμορφωμένο υπόγειο χώρο.

Εικ. 1. Λαμία, οδός Λεωνίδου 26. Τμήμα του ελληνιστικού τείχους της πόλης (2007).

Εικ. 2. Λαμία, οδός Αιρινίων 5. Τμήμα του αναλημματικού τοίχου του ανδρήρου του ελληνιστικού ηρώου με κλίμακα (2000).

Το κέντρο της αρχαίας πόλης ταυτίζεται με αυτό της σύγχρονης Λαμίας. Οι ανασκαφές των τελευταίων ετών φέρνουν σταδιακά στο φως τμήματα του διοικητικού, εμπορικού και θρησκευτικού κέντρου της πόλης, η οποία είχε κτιστεί σε συμμετρικά οικοδομικά τετράγωνα πάνω σε τεχνητά άνδρα με ισχυρούς αναλημματικούς τοίχους λόγω της έντονης προς Α. κατωφέρειας. Η ανασκαφή σε οικόπεδο στην οδό Αιρινίων 5 έφερε στο φως το ανατολικό τμήμα πρώου ελληνιστικών χρόνων, το οποίο είχε ανασκαφεί παλαιότερα και διατηρείται σε υπόγειο χώρο οικοδομής, και τον αναλημματικό τοίχο του ανδρήρου του, στο οποίο η πρόσβαση επιτυγχανόταν με μνημειώδη κλίμακα (εικ. 2). Τα νεκροταφεία βρίσκονταν στα βόρεια, νοτιοδυτικά και νοτιοανατολικά της πόλης, έξω από τις αντίστοιχες πύλες. Πρόσφατες ανασκαφές στο χώρο ανέγερσης του Νέου Δικαστικού Μεγάρου Λαμίας έφεραν στο φως τμήμα του νοτιοανατολικού νεκροταφείου της, με σημαντικότερα ευρήματα κτιστό καμαροσκεπή τάφο «μακεδονικού» τύπου (εικ. 3) με διάρκεια χρήσης από το 2ο αι. π.Χ. έως τον 1ο αι. μ.Χ. και επιτύμβιο ανάγλυφο με παράσταση δεξίωσης πολεμιστή του 4ου αι. π.Χ. Ο τάφος θα διατηρηθεί επισκέψιμος και ορατός στο αίθριο του Δικαστικού Μεγάρου.

Κοιλάδα Σπερχειού

Προϊστορικός γήλοφος Λιανοκλαδίου (2006-2009)

Σωστική ανασκαφή κατά τα τρία τελευταία έτη στο γνωστό από τη βιβλιογραφία προϊστορικό

γήλοφο του Λιανοκλαδίου, έφερε στο φως οικοδομικά κατάλοιπα μεσοελλαδικών χρόνων. Πρόκειται για τμήματα ορθογώνιων κτηρίων που ταυτίζονται με οικίες, οι οποίες είχαν θεμέλια κτισμένα από ποταμίσιες πέτρες σύμφωνα με την τεχνική της ιχθυάκανθας, πλίνθινη ανωδομή και στέγη από καλάμια, κλαδιά και επάλληλες στρώσεις πηλού. Τα δάπεδα ήταν κατασκευασμένα από πατημένο πηλό, πάνω στον οποίο σώζονταν ίχνη καύσης που υποδηλώνουν την πυρκαγιά ως πιθανή αιτία καταστροφής του κτηρίου. Κάποια από τα δωμάτια ταυτίζονται με αποθήκες λόγω της εύρεσης αγγείων οικιακής χρήσης και αποθηκευτικών πύθων τοποθετημένων στην αρχική τους θέση (εικ. 4).

Ο μεγαλύτερος όγκος της κεραμικής που περισυλλέχθηκε ανήκει στην κατηγορία της μονόχρωμης και ακολουθούν η αμαυρόχρωμη κεραμική του χαρακτηριστικού για τη θέση τύπου Δ 1β, η τεφρή μινυακή – που αφθονεί στην κοιλάδα του Σπερχειού – και πολύ λιγότερο η μαύρη της ίδιας κατηγορίας. Μεταξύ των μικροεuryμάτων συγκαταλέγονται λεπίδες οψιανού και πυριτολίθου, τριβεία, τριπτήρες και σφονδύλια που σχετίζονται με τις οικιακές δραστηριότητες των κατοίκων.

Μέσα στα όρια του οικιστικού χώρου διαπιστώθηκε *intra muros* ταφή σε ορθογώνιο λάκκο κατά τη συνήθη πρακτική των μεσοελλαδικών χρόνων.

Άγιος Δημήτριος Καινούργιου

Γεωμετρικό νεκροταφείο (2004-2005)

Σωστική ανασκαφή στην παραπάνω θέση, 2 χλμ. δυτικά των Καμένων Βούρλων, στο πλαίσιο κατασκευής του αυτοκινητόδρομου Π.Α.Θ.Ε., έφερε στο φως τρεις συστάδες τάφων. Η διασπορά τους υποδεικνύει την ύπαρξη εκτεταμένης νεκρόπολης υπο-πρωτογεωμετρικής III-υστερογεωμετρικής περιόδου, η οποία πιθανώς αντιστοιχούσε σε ένα δυναμικό οικισμό.

Αποκαλύφθηκαν συνολικά 50 τάφοι, οι περισσότεροι από τους οποίους περιείχαν παιδικές ταφές. Στην πλειονότητά τους ήταν κιβωτιόσχημοι μικρών διαστάσεων με προσανατολισμό Α.-Δ. Οι πλευρές τους ήταν κατασκευασμένες από πλάκες πωρολίθου ως επένδυση σε ορθογώνια ορύγματα στο στέρεο έδαφος. Επίσης, βρέθηκαν λάκκοι, μερικοί από τους οποίους περιείχαν ταφές καύσης. Οι νεκροί ήταν τοποθετημένοι σε συνεσταλμένη στάση, με το κρανίο στα ανατολικά. Η ύπαρξη λιθοσωρών πάνω από τους τάφους, λείψανα λίθινου περιβόλου σε μια από τις συστάδες και η διαφαινόμενη τάση για ακτινωτή διάταξη των τάφων υποδηλώνουν πιθανή οργάνωση του νεκροταφείου σε τύμβους.

Εικ. 3. Λαμία, στρατόπεδο Τσαλτάκη, οικόπεδο ανέγερσης Νέου Δικαστικού Μεγάρου. Κτιστός καμαροσκεπής τάφος «μακεδονικού» τύπου (2007).

Μεταξύ των κτερισμάτων περιλαμβάνονται αγγεία, κοσμήματα και σπανιότερα όπλα, όπως μικρά σιδερένια μαχαίρια. Τα συνηθέστερα σχήματα των αγγείων ήταν το κύπελλο, ο σκύφος και ο αμφορέας. Ακολουθούν ο αμφορίσκος και η οπισθόμητη πρόχους. Στα χάλκινα κοσμήματα περιλαμβάνονται πόρπες και περόνες, καθώς επίσης δακτυλίδια και περιδέραια (εικ. 5).

Το νεκροταφείο χρησιμοποιήθηκε για περισσότερα από 100 χρόνια, από το 850 έως το 740/30 π.Χ., με ενδείξεις χρήσης κατά την ύστερη πρωτογεωμετρική και κατά τα τέλη της ύστερης γεωμετρικής περιόδου.

Άγιος Κωνσταντίνος

Ασκληπιείο Δαφνούντος (2007)

Στο πλαίσιο κατασκευής της παράκαμψης του Αγίου Κωνσταντίνου στο τμήμα του αυτοκινητόδρομου Π.Α.Θ.Ε. από τον Λογγό έως την έξοδο της σήραγγας της Κνημίδος, η ΙΔ' ΕΠΚΑ διεξήγαγε σωστικές ανασκαφές, στη θέση «Ισιώματα» από τον Οκτώβριο του 2005 έως τον Απρίλιο του 2007. Η θέση ταυτίζεται με τον αρχαίο Δαφνούντα, οικοδομικά κατάλοιπα του οποίου ήλθαν για πρώτη φορά στο φως. Το σημαντικότερο εύρημα των ανασκαφών είναι ένα ορθογώνιο κτηριακό συγκρότημα, διαστ. 30x15 μ., αποτελούμενο από δύο διαφορετικά κτήρια και υπαίθριους χώρους λατρείας (εικ. 6). Οι υπαίθριοι χώροι περιλαμβάνουν

Εικ. 4. Λιανοκλάδι, προϊστορικός γήλοφος. Οικιστικά κατάλοιπα μεσοελλαδικής εποχής. Αποθηκευτικός χώρος (2006-2008).

Εικ. 5. Άγιος Δημήτριος Καινούργιου. Γεωμετρικό νεκροταφείο. Κιβωτιόσχημος τάφος με το νεκρό και τα κτερίσματά in situ (2004-2005).

μια ορθογώνια εσχάρα με υπολείμματα καύσης, βωμό και επτά κυκλικούς λάκκους λαξευμένους στο στέρεο έδαφος. Πληθώρα προϊόντων απόρριψης τελετουργικών πράξεων και θυσιών περιέχονταν σε ορισμένους από τους λάκκους και σε παχύ στρώμα στο χώρο ανατολικά του βωμού, με ίχνη καύσης, κεραμίδες και μικρούς λίθους. Περισυλλέχθηκαν αναθήματα, πολλά από τα οποία παραπέμπουν στη λατρεία του Ασκληπιού (χάλκινα ομοιώματα φιδιών, χάλκινα βραχιόλια με απολήξεις κεφαλών φιδιών, ενεπίγραφα όστρακα τελετουργικών αγγείων, μαρμάρινα αγαλμάτια, τμήματα αναθηματικών στηλών κ.ά.).

Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, η χρήση του χώρου ως υπαίθριου λατρευτικού ξεκινά από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. και συνεχίζεται κατά τους κλασικούς χρόνους, οπότε κατασκευάζεται το κτήριο Β. Στη συνέχεια, περί τα μέσα του 4ου αι. π.Χ., προστίθεται το κτήριο Α, το οποίο εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μέχρι τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Πρόκειται για ένα από τα αρχαιότερα Ασκληπιεία στον ελληνικό χώρο, καθώς τα περισσότερα κατασκευάζονται από τον 4ο αι. π.Χ., όταν ο ήρωας-θεός γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλής και διαδίδεται ευ-

ρέως η λατρεία του, η οποία εξακολουθεί να ασκείται μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους. Μετά το πέρας της ανασκαφής, το οικοδομικό συγκρότημα μεταφέρθηκε περί τα 150 μ. ανατολικότερα, προκειμένου να αποκατασταθεί και να αναδειχθεί.

Αταλάντη

Πρωτοελλαδικός τύμβος (2006)

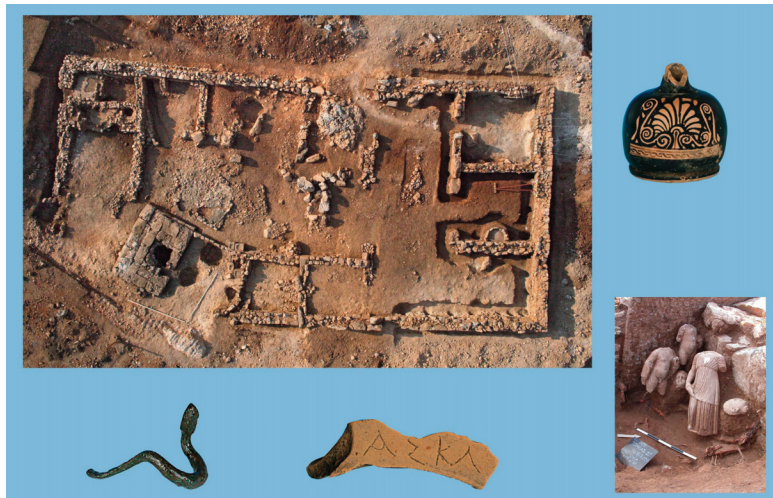
Ιδιαίτερης σημασίας για την Κεντρική Ελλάδα και όχι μόνο, δεδομένης της σπανιότητας των πρωτοελλαδικών τύμβων, και αναπάντεχο εύρημα κάτω από τα θεμέλια οικοδομικών συγκροτημάτων ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων, αποτελεί ο ταφικός τύμβος (εικ. 7) που βρέθηκε στο οικοπέδο Α. και Γ. Κοκορέση, στην οδό Αϊάντος Λοκρού στην Αταλάντη.

Τον τύμβο οριοθετεί περίβολος από μεγάλες ακατέργαστες πέτρες και το εσωτερικό του φέρει γέμισμα από μικρού και μεσαίου μεγέθους λίθους. Η εκτιμώμενη διάμετρός του είναι 15 μ. Μεγάλο μέρος του είχε καταστραφεί από τα μεταγενέστερα κτήρια, ενώ τμήμα του συνεχίζεται κάτω από την παρακείμενη οδό. Έτσι, ανασκάφηκε το ¼ περίπου του συνόλου του και αποκαλύφθηκε ένας ταφικός πίθος τοποθετημένος σε οριζόντια θέση στο κέντρο του τύμβου και το αποτύπωμα ενός άλλου, στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιφέρειάς του. Ο πίθος περιείχε λίγα οστά και σύνολο αγγείων γνωστών από την περιοχή πρωτοελλαδικών ΙΙΙ κατηγοριών κεραμικής (Κίρρα, Εύτρηση). Οι τύποι των αγγείων και η διακόμισή τους είναι γνωστά από αντίστοιχες πρωτοελλαδικές ΙΙΙ κατηγορίες κεραμικής της περιοχής, στον πολιτιστικό ορίζοντα της οποίας ανήκουν (Κίρρα, Εύτρηση, Αγία Μαρίνα).

Ρωμαϊκή έπαυλη (2003-2005)

Η Αταλάντη είναι κτισμένη πάνω στα ερείπια αρχαίας πόλης, η οποία πιθανώς ταυτίζεται με τον Οπούντα. Οι σωστικές ανασκαφές των τελευταίων ετών έχουν φέρει στο φως

Εικ. 6. Άγιος Κωνσταντίνος, Ασκληπιείο Δαφνούντος. Αεροφωτογραφία του Ασκληπιείου, χάλκινο ειδώλιο φιδιού, όστρακο με επιγραφή ΑΣΚΛ, αρυβαλλοειδές ληκύθιο με ερυθρόμορφο ανθέμιο και μαρμάρινα αγαλμάτια παιδιών (2007).

τμήματα της ελληνιστικής οχύρωσης και κατάλοιπα οικοδομημάτων διαφορετικών φάσεων και εποχών. Στο κέντρο της σημερινής πόλης έχουν κατά καιρούς αποκαλυφθεί κτήρια ρωμαϊκής περιόδου με ψηφιδωτά δάπεδα. Τα κτήρια αυτά αποτελούσαν ένα οικοδομικό σύνολο στο κέντρο της ρωμαϊκής πόλης, η οποία πρέπει να εικάσουμε από τα ευρήματα ότι ήταν σημαντική.

Στην περιοχή αυτή, δίπλα στη σημερινή πλατεία, με αφορμή τις εργασίες κατασκευής του έργου «Αποχέτευση Αταλάντης» (2003-2005) ανασκάφηκε τμήμα πολυτελούς οικίας (*villa urbana*) πρώιμων/μέσων αυτοκρατορικών χρόνων με τοιχογραφίες και ψηφιδωτά. Το κτήριο, το οποίο έχει προσανατολισμό Δ.-Α., αποκαλύφθηκε σε μήκος 13 και πλάτος 9,50 μ., ενώ συνεχίζεται κάτω από τα όρια του ανασκαφικού ορύγματος που καταλαμβάνει όλο το πλάτος του δρόμου. Αποκαλύφθηκαν τέσσερα δωμάτια διατεταγμένα γύρω από έναν κεντρικό χώρο, με τον οποίο επικοινωνούσαν με θυραία ανοίγματα, με ή χωρίς κλίμακες. Το μεγαλύτερο τμήμα του ανατολικού τοίχου καταλαμβάνει άνοιγμα – πιθανότατα τρίβηλο με κατώφλι και αποτυπώματα δύο πεσσών.

Οι τοίχοι του κτηρίου από χυτή τοιχοποιία είναι κατάγραφοι με τοιχογραφίες, οι οποίες διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση και είναι μοναδικές για την περιοχή και πολύ σπάνιες γενικότερα στον ελλαδικό χώρο. Ο διάκοσμος (απομίμηση ορθομαρμάρωσης που διακόπτεται από στυλοβάτες στην κατώτερη ζώνη, διάχωρα με παραστάσεις παγωνιών μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονται κίονες ιωνικού ρυθμού στη μεσαία, κρεμάμενα παραπετάσματα κ.ά.) παραπέμπουν σε επαρχιακή απομίμηση του 4ου πομπηιανού ρυθμού. Τα ψηφιδωτά δάπεδα έφεραν γεωμετρικό διάκοσμο στα τέσσερα από τα έξι διάχωρα (συμπλεκόμενους κύκλους που σχηματίζουν τετράφυλλα, συνεχόμενους ρόδακες) και στα δύο άλλα διάχωρα τέσσερις αντωπές ανά ζεύγος θεατρικές μάσκες.

Μετά τη διέλευση του αγωγού το κτήριο καταχώθηκε προσωρινά με ανοιχτή την προοπτική μελλοντικής ανάδειξής του μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής.

Νησίδα Μήτρου

Προϊστορικός οικισμός (2004-2008)

Διεξήχθησαν συστηματικές ανασκαφές από την ΙΔ' ΕΠΚΑ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Tennessee, υπό την αιγίδα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών (εικ. 8). Σύμφωνα

με τα αποτελέσματα των ανασκαφών, η νησίδα κατοικήθηκε χωρίς διακοπή από την πρωτοελλαδική έως την ύστερη πρωτογεωμετρική περίοδο. Το σημαντικότερο εύρημα της προμυκηναϊκής εποχής αποτελεί το αποτύπωμα ενός μικρού ξύλινου πλοiarίου. Η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως στην υστεροελλαδική και πρωτογεωμετρική φάση του οικισμού, σε μια προσπάθεια να γίνουν κατανοητά η οργάνωσή του και ο τρόπος που επηρεάστηκε από τις αλλαγές που ελάμβαναν χώρα σε μεγάλα μυκηναϊκά κέντρα. Από τα εννέα οικοδομικά σύνολα ξεχωρίζει μνημειώδες κτήριο, αγνώστου μέχρι στιγμής χρήσης, εντός του οποίου εντοπίστηκε τάφος μεγάλων διαστάσεων, συλημένος από την αρχαιότητα. Ένα χρυσό δακτυλίδι και τμήμα χρυσού βραχιολιού από το εσωτερικό του υποδεικνύουν την ιδιαίτερη κοινωνική θέση του ενός ή περισσοτέρων ενταφιασθέντων προσώπων. Κατά την πρωτογεωμετρική εποχή ο αστικός χαρακτήρας του οικισμού μεταβάλλεται σε αγροτικό. Εμφανίζεται ο τύπος κτηρίου με αψιδωτή κάτοψη και το μεγαλύτερο μέρος του μυκηναϊκού οικισμού μετατρέπεται σε ταφικό χώρο.

Αχινός

Κτήριο υστερορωμαϊκών χρόνων (2008-2009)

Στο πλαίσιο κατασκευής του αυτοκινητοδρόμου Π.Α.Θ.Ε. στην περιοχή του Αχινού Νομού Φθιώτιδας, βόρεια του κρηυγμένου αρχαιολογικού χώρου του αρχαίου Εχίνου (Υ.Α. 8945/23-8-1963, Φ.Ε.Κ. 389/Β/3-9-1963 και Υ.Α. 1154/4-3-1964, Φ.Ε.Κ. 91/Β/19-3-1964), η ΙΔ' ΕΠΚΑ διεξήγαγε σωστικές ανασκαφές, μέρος των οποίων βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη.

Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα των ανασκαφών είναι ένα ορθογώνιο, πολύχωρο κτήριο, προσανατολισμένο στον άξονα Β.-

Εικ. 7. Αταλάντη, οδός Αϊάντος Λοκρού. Πρωτοελλαδικός τύμβος. Ο ταφικός πίθος με τα κτερίσματα *in situ*, κανθαροειδές κύπελλο με διακόσμηση ρυθμού «Αγίας Μαρίας» και χειροποίητο κύπελλο (2006).

Εικ. 8. Νησίδα Μήτρου. Αεροφωτογραφία της ανασκαφής και της νησίδας, το αποτύπωμα πλοίου και χρυσά κοσμήματα από το μνημειώδη τάφο (2004-2008).

Ν., με ημικυκλική κόγχη στη βόρεια πλευρά (τρικλίνιο;) και τοιχοποιία από αργολιθοδομή με και χωρίς συνδετικό υλικό (ασβεστοκονίαμα), στοιχεία που υποδεικνύουν δύο οικοδομικές φάσεις.

Τα ευρήματα που προέκυψαν από την ανασκαφή είναι πενιχρά και μη ενδεικτικά της χρήσης του κτηρίου και κατ' επέκταση και της λειτουργίας του ως δημόσιου ή ιδιωτικού. Η σωζόμενη – στο μεγαλύτερο μέρος της – κάτοψη του κτηρίου αφορά στη θεμελίωση των τοίχων και τα ανασκαφικά δεδομένα, ελλείψει στρωμάτων καταστροφής, δεν επαρκούν για την πλήρη αποκατάσταση του τρόπου κατασκευής της ανωδομής του, της υφής και ποιότητας των δαπέδων του, και της διακόσμησης των επιμέρους χώρων του. Η θέση εύρεσης του κτηρίου πολύ κοντά στα όρια της πόλης του αρχαίου Εχίνου και τα στοιχεία της κάτοψής του, όπως οι πολλοί χώροι, το τρικλίνιο και οι δύο υδατοδεξαμενές, οδηγούν στη διατύπωση της άποψης ότι ίσως πρόκειται για αγκυρία των ρωμαϊκών-υστερορωμαϊκών χρόνων, σύμφωνα με το μεγαλύτερο όγκο της κεραμικής. Η ταύτιση του κτηρίου με βασιλική των πρώτων χριστιανικών χρόνων, η οποία, παρά τη μεγάλη σπανιότητα εκκλησιαστικών μνημείων αυτού του τύπου με την αψίδα στα βόρεια, από την κάτοψη δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς, εντούτοις δεν στηρίζεται από τα κινητά ευρήματα, την παντελή απουσία σχετικών με αυτή αρχιτεκτονικών μελών και τις επιμέρους κατασκευές.

Στη νότια πλαγιά του δυτικού χαμηλού λόφου του Αχινού που υπήρξε ο χώρος του νεκροταφείου της αρχαίας θεσσαλικής πόλης του Εχίνου, κατά την εκσκαφή οικοπέδου για την ανέγερση οικοδομής εντοπίστηκαν σειρές λαξευμάτων στο φυσικό βράχο.

Η ανασκαφική έρευνα του χώρου είχε ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη αρχικά τριών τά-

φρων που σώζονται σε μεγάλο μήκος με διανοιγμένους ορθογώνιους λάκκους κάθετα προς αυτούς ή στον πυθμένα τους (εικ. 9). Ομάδα ανασκαφικών ευρημάτων των τελευταίων 15 ετών, που ερμηνεύθηκαν ως αμπελώνες, από διάφορα μέρη (Πέλλα, Θέρμη, βόρεια Πιερία, Κομπολόι, Λειβήθρων, Μέγαρα, Νεμέα, Κάτω Αχαγιά Πατρών και νότια Γαλλία), αλλά και το παλαιό εύρημα του «κήπου του Ηφαίστου» στην Αγορά Αθηνών, όπως επίσης στοιχεία από τις σχετικές με την αμπελοκαλλιέργεια αναφορές αρχαίων συγγραφέων (Θεόφραστος, Πλίνιος, Κολουμέλλα, Στράβων), οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι το εύρημα του Αχινού αποτελεί έναν περιορισμένης έκτασης αμπελώνα με φυτά φυτεμένα με την τεχνική του *ταφρεύειν*. Τα αμπέλια, όπως φαίνεται, αναρριχούνταν σε μικρά δένδρα, πιθανόν ροδιές, γνωστά ως *αναδενδράδες*.

Στο νοτιοδυτικό τμήμα του οικοπέδου αποκαλύφθηκαν μικρά τμήματα δύο ακόμη τάφρων κάθετα προς τις ανωτέρω τρεις και πέντε ρηχά αυλάκια, πιθανόν τα τελευταία προοριζόμενα για άλλου είδους καλλιέργεια. Μεμονωμένοι λάκκοι στα νότια θα έφεραν δένδρα. Εκτός από κεραμική άβαφη που θα μπορούσε γενικά μόνο στην ελληνιστική εποχή να χρονολογηθεί, βρέθηκαν μερικά μελαμβαφή όστρακα και ένα θραύσμα μεγαρικού σκύφου των αρχών του 2ου αι. π.Χ. Επίσης, ένα μικρό σιδερένιο μαχαίριδίο, πιθανόν για εμβολιασμούς δένδρων.

Κομποτάδες

Νέο νεκροταφείο στην κοιλάδα του Σπερχειού (2009-2010)

Η ανασκαφική διερεύνηση του νεκροταφείου των θαλαμωτών τάφων στο λόφο του Προφήτη Ηλία στις Κομποτάδες, στη νότια όχθη του Σπερχειού, άρχισε το καλοκαίρι του 2009 μετά τον εντοπισμό τυμβωρυχικής δραστηριότητας στο χώρο. Μέχρι τώρα έχουν διερευνηθεί δέκα θαλαμωτοί τάφοι με δρόμο, οι οποίοι είχαν λαξευτεί στη βόρεια και την ανατολική πλευρά του λόφου (εικ. 10). Αρκετοί τάφοι του νεκροταφείου δέχθηκαν ταφές για πρώτη φορά κατά τη μυκηναϊκή περίοδο, ενώ κάποιοι από αυτούς χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου κατά την πρωτογεωμετρική, υπο-πρωτογεωμετρική, κλασική και ελληνιστική περίοδο. Η διαχρονική χρήση του νεκροταφείου τεκμηριώνεται κυρίως από τα ευρήματα των δύο ασύληπτων τάφων, που βρέθηκαν στη βόρεια πλευρά του λόφου. Στον τάφο 4, επιμελημένης κατασκευής, βρέθηκαν συνολικά 165 αγγεία, πολλά χάλκινα κτερίσματα και προσωπικά αντικείμενα, ειδώλια και «θη-

Εικ. 9. Ακινός, ενδείξεις καλλιέργειας της γης (2009).

Εικ. 10. Κομποτάδες, νέο νεκροταφείο στην κοιλάδα του Σπερχειού (2009-2010).

σαυροί» νομισμάτων, που χρονολογούνται στη μυκηναϊκή, υπο-πρωτογεωμετρική, κλασική και ελληνιστική περίοδο. Τα μυκηναϊκά κτερίσματα, αγγεία κυρίως, που χρονολογούνται από την υστεροελλαδική ΙΒ έως την ΙΙΙΓ περίοδο (13ος-12ος αι. π.Χ.) βρέθηκαν τοποθετημένα ως ανακομιδές σε λάξευμα στο δάπεδο του τάφου. Τα υπόλοιπα αγγεία και κτερίσματα ήταν συγκεντρωμένα σε τρεις συστάδες στη δυτική, τη νότια και την ανατολική πλευρά, όπου τοποθετούνταν οι πρωτογενείς ταφές. Ανάμεσα στα υπο-πρωτογεωμετρικά αγγεία (9ος αι. π.Χ.) που βρέθηκαν στη δυτική πλευρά, την πλειονότητα αποτελούν τα βαθιά ολόβαφα ημισφαιρικά κύπελλα και οι τριφυλλόστομες οινόχες. Από τα αγγεία των ιστορικών χρόνων (πελικές, οινόχες κοτύλες, μελανόγραφοι και μελαμβαφείς λήκυθοι και ληκύθια, λεκάνες με πόμα, κανθαρόσχημα κύπελλα, σκύφοι και σκυφίδια, πινάκια, λυχνάρια), υπερτερούν αυτά του β' μισού του 5ου-αρχές του 4ου αι. π.Χ., ενώ λιγότερα είναι αυτά που χρονολογούνται στο α' μισό του 5ου και στον 3ο αι. π.Χ. Ανάμεσα στα αγγεία του 4ου αι. π.Χ. μια απλή μελαμβαφής φιάλη φέρει στη βάση της την εγχάρακτη επιγραφή ΔΑΜΟΣΙΟΝ. Το αγγείο ήταν πιθανότατα στην κατοχή κάποιου δημόσιου λειτουργού και αποτελεί δευτερογενή κτερισματική απόθεση. Στα πολυτελή κτερίσματα κατατάσσονται αλάβαστρα εξ αλάβαστρου, αλλά και γυάλινα του β' μισού του 5ου αι. π.Χ., επείσακτα προϊόντα μεγάλων εργαστηρίων, καθώς και πληθώρα χάλκινων κτε-

ρισμάτων (ενώτια, κρικοειδή δακτυλίδια, σφικωτήρες, κάτοπτρο, ομφαλωτή φιάλη). Από τα τελευταία ξεχωρίζουν ζεύγος χάλκινων τοξωτών πορπών του 9ου αι. π.Χ., χάλκινη τριφυλλόστομη τελετουργική οινόχη του β' μισού του 5ου αι. π.Χ., 22 χάλκινες περόνες με σφαιρικά εξάρματα του 5ου αι. π.Χ., προνομισματικοί χάλκινοι κλειστοί κρίκοι και τρεις ξεχωριστές ομάδες ή «θησαυροί» χάλκινων και αργυρών νομισμάτων, που χρονολογούνται από τον 4ο και μέχρι τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. και ανήκουν σε κοπές πολλών πόλεων (Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Κεντρικής Ελλάδας, Εύβοιας και Πελοποννήσου). Η πληθώρα, η ποικιλία και η εξαιρετική ποιότητα των κτερισμάτων των ιστορικών χρόνων που βρέθηκαν στο νεκροταφείο, καθώς και η μοναδικότητα ορισμένων από αυτά αποτελούν την πιο εύγλωττη μαρτυρία για τον πλούτο και την ευημερία μιας πόλης, η οποία άκμαζε από τον 5ο έως τον 3ο αι. π.Χ. και στην οποία ανήκει το νεκροταφείο αυτό. Πρόκειται πιθανότατα για την τελευταία προς ανατολικά πόλη της Αινίδας, τις Ερυθρές, η οποία έφερε διευκρινιστικά την επονομασία Ερυθραί επί Θερμοπύλαις, για τις δραστηριότητες της οποίας υπάρχουν σχετικές επιγραφικές μαρτυρίες.

Προϊστάμενοι

Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου (2000-2001)
Αικατερίνη Κυπαρίσση-Αποστολικά (2001-2004)
Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου (2004-2010)

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι - Συνεργάτες

Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Π. Μπούγια, Φ. Τιλελή
Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου

Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Μ. Σιψή
Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου
Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου
Σ. Δημάκη
Ε. Ζάχου - Aleydis van de Moortel
Φ. Τιλελή
Μ. Σιψή
Ευθ. Καράντζαλη

Ανασκαφές

Λαμία (οχύρωση, αγορά, νεκροταφεία)
Κοιλάδα Σπερχειού, προϊστορικός γήλοφος Λιανοκλαδίου
Άγιος Δημήτριος Καινούργιου
Άγιος Κωνσταντίνος, Ασκληπιείο Δαφνούντος
Αταλάντη, πρωτοελλαδικός τύμβος
Αταλάντη, ρωμαϊκή έπαυλη
Νησίδα Μήτρου
Ακινός, κτήριο υστερορωμαϊκών χρόνων
Ακινός, ενδείξεις καλλιέργειας της γης
Κομποτάδες